

รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา *

Model of leadership according to Buddhism

ประเวช วัฒนาแก้ว¹ และประภาส แก้วเกตุพงษ์²

Pravech Vathakaew¹ and Prapas Kaewketpong²

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย¹

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น²

Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

Corresponding Author, Email: pravech.vat@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา 2) เพื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับการบริหารการพัฒนา 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยแบบเจาะลึก จำนวน 18 ท่าน โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการรวบรวมเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาแยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการบรรยายตามเนื้อหาในแต่ละประเด็น โดยนำแนวคิดทฤษฎีมายืนยันด้วยการอธิบายความในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนานั้น ผู้นำจะต้องมีหลักสัปปริสธรรม หลักกัลยาณมิตรธรรม หลักพรหมวิหาร และหลักทศพิธราชธรรม คุณลักษณะของผู้นำดังกล่าวนี้มีผลต่อการบริหารและพัฒนาองค์กรในด้านการบริหารงาน ด้านวิชาการ ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป นอกจากนี้รูปแบบของ

* ได้รับความเห็นชอบ: 15 เมษายน 2563; แก้ไขบทความ: 14 สิงหาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 15 สิงหาคม 2563

ภาวะผู้นำจะต้องประกอบด้วยหลักธรรมที่จะนำพาผู้ใต้บังคับบัญชาไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้นำจะต้องมีความรักต่อบุคคลอื่นอย่างจริงใจ มีความเห็นอกเห็นใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ตลอดจนมีใจเป็นกลางต่อสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างสุจริต

คำสำคัญ: รูปแบบ; ภาวะผู้นำ; พระพุทธศาสนา

Abstract

The purposes of this research paper are 1) to study leadership according to Buddhism 2) to analyze leadership with Buddhism and development management 3) to present leadership according to Buddhist way. This research is a qualitative research so most of the research is done through documents and in-depth interviews of 18 administrators in Mahamakut Buddhist University. The researcher extracted the data from the collection of documents and field data to separate according to the purpose of the research. After that, the researcher analyzed the information in the form of lectures based on the content of each issue in order to propose new knowledge by confirming theoretical concepts with explanatory analysis

The results of the research showed that Leadership model according to Buddhism in The leader must have the characteristics according to the principles of the Satpurisadham, Kalyanamittitham principle Brahnavihara And Dhassaphit Dharma principles. These leadership characteristics have an effect on organizational management and development, in academic administration In human resource management and budget management In addition. The form of leadership must be endowed with principles that will lead subordinates to success effectively. The leader must have empathy and sincere love for other, helping other, and being neutral in the things that are beyond one's control.

Keywords: Model; Leadership; Buddhism

1. บทนำ

ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร ผู้นำเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการบังคับบัญชา มอบหมายงานในกำกับให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำเป็นผู้ประสานความต้องการของบุคคล ความต้องการของงานและความต้องการขององค์กรเข้าด้วยกัน (เนตร์พัฒนา ยาวีราช, 2559) บทบาทความเป็นผู้นำในยุคแรก ๆ เป็นการมุ่งความสนใจไปสู่การเป็นผู้นำลักษณะสังคมนุชย์ในสมัยโบราณ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หน้าที่บทบาทของความเป็นผู้นำในยุคสมัยแรก และหมู่ชนเหล่านี้ดูจะเป็นสิ่งเรียบง่ายธรรมดา และเป็นสิ่งง่ายต่อการปฏิบัติมากกว่าหน้าที่บทบาทของการเป็นผู้นำสังคมในยุคต่อมา ที่มีความซับซ้อนและสังคมในยุคอุตสาหกรรม เพราะโดยธรรมชาติแล้วสัตว์ต่าง ๆ นั้น มักจะอยู่รวมกันโดยอาศัยพฤติกรรมกลุ่มและพฤติกรรมของผู้นำเป็นแกนกลาง นักวิจัยได้ค้นคว้าศึกษาพฤติกรรมเหล่านี้ จนได้ให้ข้อสรุปว่า การเป็นผู้นำนั้นได้รับการยอมรับว่า เป็นบทบาทที่สากลทั่วไปทุกระดับชั้นของขบวนการของสังคม ทั้งสังคมในยุคโบราณและสังคมในยุคซับซ้อนซึ่งรวมถึงเรื่องผลประโยชน์รวมของสังคมนระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม ฉะนั้นการเป็นผู้นำจึงเปรียบเสมือนขบวนการที่จะชี้นำถึงปรากฏการณ์ทางสังคมแห่งการร่วมมือประสาน ในเมื่อใดก็ตามที่มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มเกิดขึ้น (พระบัณฑิต ญาณธีโร, 2552) เมื่อมีรัฐ ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ เกิดขึ้น ย่อมต้องมีผู้นำเกิดขึ้น ด้วยการมีผู้นำต้องพิจารณาถึงลักษณะ หน้าที่และธรรมของผู้นำ ถ้าผู้นำดี มีคุณธรรม ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะก็ดีตามไปด้วย เพราะมีผู้นำที่ดีเป็นผู้ปกครอง ผู้บริหาร ปกป้องเขตแดนและรักษาประชาชน ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่คณะ แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ 2 แนวคิด คือ ธรรมราชาและเทวราชา (สุรศักดิ์ ม่วงทอง, 2543 : 21)

ตามหลักของพระพุทธศาสนา ผู้นำที่ได้ชื่อว่า ราชา คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยทศพิธราชธรรม ดังนั้นผู้นำที่เป็นธรรมราชาจึงหมายถึง ผู้นำทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมของพระพุทธศาสนาและยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยธรรมนั้น ซึ่งรวมถึงทศพิธราชธรรมนั้นด้วยตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่ากษัตริย์ (ผู้นำ) มิใช่เป็นเทวราชา แต่เป็นเพียงมนุษย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการ ที่ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้ปกครองในลักษณะของสัญญาประชาคม การได้มาซึ่งอำนาจของผู้ปกครองมาจากความยินยอมของประชาชนเป็นการมอบให้ชั่วคราว เพื่อทำหน้าที่บางประการแทนประชาชน ดังนั้น ความชอบธรรมในอำนาจการปกครอง ซึ่งหมายถึง การยอมรับในสิทธิอำนาจ ในการปกครองผู้นำโดยประชาชน จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา (พระมหา รุ่งโรจน์ ฌมมภูมณี, 2550) การศึกษาภาวะผู้นำจึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะชี้ให้เห็นถึงการปฏิบัติหน้าที่

อย่างมีประสิทธิภาพในระบบการบริหารงานทุกระดับขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา” เพื่อทราบถึงหลักธรรมที่ผู้นำแต่ละองค์กรนำไปประยุกต์ใช้กับหน่วยงานต่าง ๆ และนำหลักธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาไปใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กร และนำมาประยุกต์ใช้ในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของบุคคล และสังคมในยุคปัจจุบัน และผู้วิจัยหวังว่าบุคคลทั่วไปตลอดจนถึงองค์กรต่าง ๆ จะได้นำภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับการบริหารการพัฒนา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวางแผนเขียนกรอบในการวิจัย กล่าวคือ ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี โดยเริ่มจากประเด็นที่ต้องการวิจัยแล้วนำไปสู่การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงออกแบบการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์จนนำไปสู่ข้อค้นพบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ขอบเขตในการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาได้นำมา 4 หลักธรรม คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 หลักพรหมวิหาร 4 และหลักทศพิธราชธรรม 10 ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารด้านปฐมภูมิ และทุติยภูมิ ดังนี้ พระไตรปิฎก ตำรา บทความ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังนี้

1.1.1 ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) รวมทั้งผลงานวิจัย หนังสือวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษารูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

1.1.2 การศึกษาจากภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยศึกษาจากการสัมภาษณ์ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันตก หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ หัวหน้ากองบริการการศึกษา หัวหน้าฝ่ายบริการการศึกษา หัวหน้าสำนักงานพระสอนศีลธรรม หัวหน้าฝ่ายห้องสมุด หัวหน้าสำนักทะเบียนและวัดผล หัวหน้าฝ่ายประเมินผล หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป และหัวหน้าฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนา โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงด้วยการคัดเลือกบุคคลเพื่อศึกษารูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

1.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

1.2.1 ประชากร ประชากรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันตก หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ หัวหน้ากองบริการการศึกษา หัวหน้าฝ่ายบริการการศึกษา หัวหน้าสำนักงานพระสอนศีลธรรม หัวหน้าฝ่ายห้องสมุด หัวหน้าสำนักทะเบียนและวัดผล หัวหน้าฝ่ายประเมินผล หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป และหัวหน้าฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

1.2.2 กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยคัดเลือก รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ จำนวน 1 รูป รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา จำนวน 1 รูป คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย จำนวน 1 รูป คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา 1 รูป คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ จำนวน 1 รูป คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ จำนวน 1 รูป หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ จำนวน 1 รูป หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันตก จำนวน 1 รูป หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ จำนวน 1 รูป ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ จำนวน 1 รูป หัวหน้ากองบริการการศึกษา จำนวน 1 รูป หัวหน้าฝ่ายบริการการศึกษา 1 รูป หัวหน้าสำนักงานพระสอนศีลธรรม จำนวน 1 รูป หัวหน้าฝ่ายห้องสมุด จำนวน 1 คน หัวหน้าสำนักทะเบียนและวัดผล จำนวน 1 คน

หัวหน้าฝ่ายประเมินผล จำนวน 1 คน หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป จำนวน 1 คน และหัวหน้าฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนา จำนวน 1 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ผู้บริหารในตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันตก หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ หัวหน้ากองบริการการศึกษา หัวหน้าฝ่ายบริการการศึกษา หัวหน้าสำนักงานพระสอนศีลธรรม หัวหน้าฝ่ายห้องสมุด หัวหน้าสำนักทะเบียนและวัดผล หัวหน้าฝ่ายประเมินผล หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป และหัวหน้าฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนา โดยการสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยตั้งคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำกับการบริหารและการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ จัดบันทึกข้อมูลที่ได้และนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ของแต่ละกลุ่มดังนี้

3.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อศึกษาเป็นแนวทางของความรู้เบื้องต้น ก่อนผู้วิจัยลงสนามวิจัย ตลอดถึงการสร้างสัมพันธไมตรีกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.2 นำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย อันได้แก่แบบสัมภาษณ์ โดยการนัดวันเวลาสถานที่ที่แน่นอน

3.3 ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารเลือกเอาเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องรูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นแนวทางเบื้องต้นในการเก็บข้อมูลจากสนามวิจัยประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บริหารในตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาพุทธศาสตร์ หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันตก หัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ หัวหน้ากองบริการการศึกษา หัวหน้าฝ่ายบริการการศึกษา หัวหน้าสำนักงานพระสอนศีลธรรม หัวหน้าฝ่ายห้องสมุด หัวหน้าสำนักทะเบียนและวัดผล หัวหน้าฝ่ายประเมินผล หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป และหัวหน้าฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนา

4. การจัดทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไป ผู้วิจัยทำการตรวจสอบและจัดกระทำข้อมูล โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการรวบรวมเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาแยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการบรรยายตามเนื้อหาในแต่ละประเด็นในลักษณะขององค์ความรู้ใหม่ โดยนำแนวคิดทฤษฎีมาที่เกี่ยวข้องมายืนยัน

5. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการบรรยายตามเนื้อหาในแต่ละประเด็นในลักษณะขององค์ความรู้ใหม่ โดยใช้วิธีการอธิบายความในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายหลักธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารงานในองค์กร

4. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา โดยนำเสนอเนื้อหาสาระตามประเด็นดังต่อไปนี้ ผลจากการศึกษางานวิจัยการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำหรือผู้บริหารทุกระดับ และการที่จะทำให้ตนเองเป็นผู้นำที่มีความสามารถก็ต้องสร้างรูปแบบภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และบุคคลอื่นเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับองค์กร อีกทั้งนิยามความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำอีกมากมายและแตกต่างกันไปตามทัศนะของนักวิชาการแต่ละท่าน ซึ่งลักษณะของผู้นำในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะของธรรมราชาและลักษณะของเทวราชา และรูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาที่ควรมีและควรนำไปประยุกต์ใช้ ได้แก่ สัปปุริสธรรม กัลยาณมิตรธรรม พรหมวิหาร และทศพิธราชธรรม

2. ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับการบริหารการพัฒนา จะต้องมีความสัมพันธ์ของผู้นำตามหลักธรรมสัปปุริสธรรม กัลยาณมิตรธรรม พรหมวิหาร และทศพิธราชธรรม เพื่อให้การบริหารและการพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่ดี ดังนี้

2.1 หลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 ประการ ประกอบด้วย 1) ฉัมมัญญตา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้หลักการ 2) อตถัญญตา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จุดหมาย 3) อัตตัญญตา คือ รู้ตน รู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ 4) มัตตัญญตา คือ รู้ประมาณ รู้จักความพอดี 5) กาลัญญตา คือ

รู้จักเวลา 6) ปริสัญญูตา คือ การรู้ชุมชนและรู้สังคม 7) บุคคลโรปริญญูตา คือ รู้บุคคล รู้จักบุคคลที่เกี่ยวข้อง

2.2 หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ เป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติ เป็นธรรมที่สร้างความสนิทสนมกลมเกลียวชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม เป็นธรรมที่สร้างความประพฤติควรแก่ฐานะทำให้ผู้ที่ไปปรึกษาเกิดความอบอุ่นเป็นที่พึ่งได้ เป็นธรรมที่สร้างความน่าเชื่อถือในฐานะที่เป็นผู้ทรงความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เป็นธรรมที่ผู้พูดรู้จักพูดให้ได้ผล ชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอย่างไร เป็นธรรมที่สร้างความอดทนแก่ผู้บริหาร คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาของประชาชน สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงใจไปในทางเสื่อมเสีย ดังนั้น จึงต้องการนำหลักกัลยาณมิตรธรรม มาประยุกต์ใช้ในบริหารงานของผู้บริหารเพื่อจะช่วยให้การทำงานหรือการบริหารงานประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงมีความต้องการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ กัลยาณมิตรธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญสามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับการบริหารงานของผู้บริหารแนวทางบริหารงานตามหลักกัลยาณมิตรธรรมของผู้บริหาร

2.3 หลักพรหมวิหาร 4 ประการ หลักธรรมนี้จะเป็นสิ่งที่ลูกน้องทั้งหลายใช้เป็นข้อศึกษาพิจารณาผู้นำของเขาว่าเป็นคนอย่างไร ซึ่งถ้าผู้นำของเขามีพรหมวิหารครบถ้วนสมบูรณ์ เขาก็เชื่อว่าภายใต้ร่มเงาของผู้นำคนนั้น ๆ จะทำให้ชีวิตของเขามีความสุขไปด้วย มีเมตตา ความรัก ปราศจากจะทำให้ผู้อื่นมีความสุข คือ มีความปราศจากดีต่อลูกน้องทุกคน ไม่เลือกปฏิบัติ มีความกรุณา คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์เช่นเวลาที่ลูกน้องมีปัญหา หรือต้องการความช่วยเหลือก็ให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ไม่เพิกเฉย มีมุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุขเช่นลูกน้องประสบความสำเร็จ ก็ยินดี ภูมิใจด้วยไม่ริษยา กลัวว่าลูกน้องจะได้ดีกว่าตน มีอุเบกขา วางตนเป็นกลาง ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ

2.4 หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ ประกอบด้วย 1) ทาน การให้ปัน ผู้นำที่ไม่รู้จักให้ หรือให้ไม่เป็น ไม่เคยยื่นมือให้ความช่วยเหลือลูกน้องพนักงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นผู้รับเพียงฝ่ายเดียว ไม่มีให้หรือน้ำใจแห่ง ไม่รู้จักให้อภัย ตระหนี่ความรู้หวงวิชา อย่าได้หวังความยอมรับนับถือจากลูกน้อง 2) ศีล ความประพฤติดี ได้แก่ การสำรวมกาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย สะอาดดีงาม ไม่ประพฤติผิดหรือความเสื่อมเสียทางกายวาจา 3) ปริจจาคะ การรู้จักเสียสละ เช่น เสียสละประโยชน์ตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้ 4) อาชวะ มีใจซื่อตรงยึดมั่นในสุจริตธรรม ปราศจากอคติทั้งปวง มีความตรงไปตรงมา ไม่โลเลเลอะเลาะ

5) มัทวะ มีธยายคดียังาม ละมุนละไมอ่อนโยน สุภาพ ไม่กระด้างหยาบคาย 6) ตบะ คอยกำจัดและระวังไม่ให้กุศลธรรม เช่น โลภ โกรธ หลง เกิดขึ้นในใจ 7) อักโกธะ ระวังหรือขจัดได้ซึ่งความโกรธได้แก่ เวลาโกรธต้องรู้จักระงับยับยั้ง ไม่ให้อำนาจความโกรธเข้าครอบงำ ดังนั้นผู้นำเจ้าอารมณ์ไม่มีลูกน้องคนไหนอยากอยู่ด้วย 8) อวิหิงสา ผู้นำที่ดีต้องไม่ใช้อำนาจในการเบียดเบียน รังแก ช่มเหงคนอื่นหรือลูกน้องของตน แต่ต้องใช้อำนาจในทางที่ดีและเป็นธรรมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับทุกคน ไม่เลือกปฏิบัติ 9) ขันติ มีความอดทนอดกลั้นสูงกว่าลูกน้องหลายเท่า ซึ่งความอดทนอดกลั้นนี้ถือเป็นคุณสมบัติพิเศษที่ทำให้ผู้นำมีความงดงามในตัว 10) อวิโรธนะ ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นก็ต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ความถูกต้อง ไม่เอนเอียงเหมือนไม้หลักปักเลน แต่เป็นเหมือนภูเขาที่แม้จะถูกพายุ ฝน ก็ไม่มีล้ม ไม่เอนเอียง

3. รูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่มีการบริหารด้านวิชาการอย่างผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งจะต้องบริหารด้วยความพอดี ความไม่เห็นแก่ตัว ทำแล้วได้ประโยชน์ใช้สติปัญญาในการบริหารด้านวิชาการ ด้วยรู้ในสิ่งที่ควรรู้อย่างแท้จริงและต้องมีสิ่งที่ควบคุมความรู้ คือ สติและปัญญา เพื่อป้องกันการนำเอาความรู้ไปใช้ในทางที่มีขอบด้านวิชาการ การรู้ต้องรู้ที่ถูกต้องไม่ใช่รู้อย่างคลุมเครือ สิ่งที่สำคัญคือ ต้องรู้ในสิ่งที่เป็งานวิชาการอย่างแท้จริง มีหลักฐานอ้างอิงในความรู้นั้น ให้ยึดธรรมะเป็นหลัก ไม่ยึดตัวเองเป็นหลัก นอกจากนี้ผู้บริหารและผู้นำที่ดี จะต้องเป็นผู้มีความฉลาดเฉลียวแหลม มีการพิจารณาไตร่ตรอง เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรม รู้การบริหารการจัดการด้านวิชาอย่างแท้จริง ผู้นำหรือผู้บริหารยังจะต้อง มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงานทางด้านวิชาการ ผู้นำหรือผู้บริหาร ตามแนวพระพุทธศาสนาในด้านการบริหารงานบุคคล มุ่งส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงาน เพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา ผู้นำหรือผู้บริหารทางการศึกษาให้ขวัญและกำลังใจอย่างอบอุ่นเชิดชูเกียรติความก้าวหน้าในงานอาชีพ จากภารกิจให้ครอบคลุม การวางแผนอัตรากำลัง การบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ตลอดจนจนถึงวินัยและการรักษาวินัย ผู้นำหรือผู้บริหาร ต้องมุ่งเน้นความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ ยึดหลักบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน จากภารกิจให้ครอบคลุมการเสนอของงบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ บริหารงานการเงิน บัญชี พัสดุ และสินทรัพย์ การตรวจสอบติดตาม และประเมินผล การบริหารงานทั่วไปเป็นภารกิจการบริหารงานทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบการบริหารองค์กร ให้ลุล่วงไปด้วยดี ถ้าผู้นำหรือผู้บริหาร

มีคุณลักษณะตามหลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 หลักพรหมวิหาร 4 หลักทศพิธราชธรรม 10 ให้บรรลุผลตามมาตรฐาน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของบุคคล จัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จัดการกิจงานให้ครอบคลุม การพัฒนาระบบเครือข่าย ข้อมูลสารสนเทศ เครือข่ายการศึกษา งานอาคารสถานที่ การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การจัดระบบควบคุมภายในและประสานงานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานอื่น

นอกจากนี้รูปแบบของภาวะผู้นำกับการบริหารงานทั่วไปจะต้องก่อปรด้วยหลักธรรมที่จะนำพาผู้ใต้บังคับบัญชาไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้นำจะต้องมีความรักต่อบุคคลอื่นอย่างจริงใจ มีความเห็นอกเห็นใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น มีการให้รางวัลเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติดีอยู่เสมอ ตลอดจนมีใจเป็นกลางต่อสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างสุจริต

ผู้นำหรือผู้บริหาร จะต้องเป็นผู้ที่มีกิริยาวาจาที่เรียบร้อยและสง่างาม สร้างมิตรภาพกับผู้ใต้บังคับบัญชา มีความอดทน ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะอดทนต่อการกระทำและคำพูด โดยเฉพาะเมื่อกระทบใจตน ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องรู้จักเสียสละทรัพย์และช่วยเหลือคนในองค์กร ต้องวางตัวด้วยการกระทำที่มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีจิตใจมั่นคงแน่วแน่วางตนเป็นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีเหตุผล และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล

5. อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้นำผลการวิจัยมาอภิปรายร่วมกับเอกสาร งานวิจัย พร้อมทั้งแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. **ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา** จากการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นภาวะผู้นำที่เกี่ยวกับผู้ปกครอง หรือผู้บริหารที่เป็นผู้สามารถนำหลักธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานองค์กรนั้นให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางแผนไว้ ด้วยวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อองค์กรแนวคิดนี้ผู้นำต้องเป็นผู้ที่ต้องมี คุณธรรม ความรู้ และความสามารถ เหมาะสมกับโลกยุคปัจจุบันที่ต้องการผู้นำที่ดี คือ การมีคุณธรรม อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภาวะผู้นำที่ดีต่อความสำเร็จขององค์กร

ส่วนแนวคิดภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกเน้นทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป เป็นแนวคิดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และรู้จักการสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้ตามได้ทำงานขององค์กรให้สำเร็จตามเป้าหมาย

แนวคิดนี้ได้เน้นถึงผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ สร้างค่านิยมที่ดีมีศีลธรรม และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการและแรงจูงใจของผู้ตาม ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ผู้นำเชิงปฏิรูปจึงเป็นแนวคิดทฤษฎีที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งกับผู้นำองค์กรในยุคปัจจุบัน

2. ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับการบริหารการพัฒนา ในการบริหารองค์กรนั้น ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำที่โดดเด่น คือ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจได้ทำหน้าที่ปกครอง กำกับดูแล ส่งเสริมและสนับสนุนในหน่วยงานให้ใช้หลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปุริสธรรม กัลยาณมิตรธรรม หลักพรหมวิหารและหลักทศพิธราชธรรม มาประยุกต์ใช้กับหลักภาวะผู้นำตามทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป คือ การมีวิสัยทัศน์ ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม การสร้างแรงจูงใจ ได้แก่ หลักพรหมวิหารและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภุมมธัมม (ศิริพันธ์) เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ และเป็นกลไกให้การบริหารงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ตามที่คณะของพระพุทธศาสนาผู้นำที่ดีต้องสร้างภาวะผู้นำให้แก่ตนเอง และยึดหลักธรรมในการบริหาร หลักธรรมผู้นำในพระไตรปิฎก ได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม หลักราชสังคหวัตถุ หลักจักรวรรดิวัตร หลักอธิปไตย หลักอคติธรรม หลักอภิปรินิยธรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักสารณียธรรม หลักสัปปุริสธรรม และงานวิจัยของนันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” พบว่า รูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่เกิดจากการประยุกต์ของแนวคิดตะวันตกและหลักพุทธธรรม ประกอบด้วยหลัก 3 ประการ คือ หลักการครองตน หลักการครองคนและหลักการครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาตน พัฒนาคนและพัฒนางาน ให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบในด้านความสามารถและด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้นำมีคุณธรรมและจริยธรรม ในการนำพาหมู่คณะ องค์กร และสังคมให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

3. รูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา จากการที่ได้ศึกษารูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึงปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งซึ่งจะทำให้การบริหารงานขององค์กรเป็นไปด้วยดี นั่นคือ รูปแบบของภาวะผู้นำ คือมีผู้นำหรือผู้บริหารที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับองค์กร มีรูปแบบภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในงานการบริหารและการพัฒนาด้านงานวิชาการ การบริหารและการพัฒนาด้านงานบุคคล การบริหารและการพัฒนาด้านงบประมาณ และการบริหารและการพัฒนาด้านบริหารงานทั่วไป โดยพัฒนาระบบการบริหารงานในองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการทำงาน คิดเป็น

ระบบทำงานเป็นทีม แก้ไขปัญหาโดยยุติธรรม ให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการทำงาน และเสริมสร้างหลักธรรมที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาให้มีในตนเอง เพื่อประโยชน์ความสำเร็จในการบริหารงานขององค์กร

6. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่อง รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยขอเสนอแนะข้อคิดเห็นที่ได้จากงานวิจัยดังนี้

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนากับภาวะผู้นำตามแนวคิดตะวันตก
2. ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการบริหารงานภาครัฐหรือภาคเอกชน
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการนำหลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาไปใช้กับการบริหารการเมือง

ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นด้านบริหารงานวิชาการ ด้านบริหารงานบุคคล ด้านบริหารงานงบประมาณ และด้านบริหารงานทั่วไป ที่อยู่ในองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนปฏิบัติงานภายใต้พื้นฐานในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอันจะยังประโยชน์ต่อการพัฒนาจิตใจมนุษย์ได้อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- เนตร์พัฒนา ยาวีราข. (2549). *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : บริษัท เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส จำกัด.
- พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤณนา). (2552). *ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ในการบริการกิจการคณะสงฆ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- สุรศักดิ์ ม่วงทอง. (2543). *พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. มหาวิทยาลัยมหิดล.*

พระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภักดิ์ (ศิริพันธ์). (2550). การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.